

RECENZJE

Projekt nazw roślin zielnych i drzewiastych opracowanych przez Komisję Nazewnictwa, cz. VII, Hortus Botanicus Universitatis Varsoviensis, 1970, PWN, s. 19.

Jest to już VII część wartościowego *Projektu nazw roślin zielnych i drzewiastych* opracowanych przez Komisję Nazewnictwa, pozostającą pod kierownictwem i redakcją przewodniczącej doc. dr Ludmiły Karpowiczowej. Tym razem opracowanie *Projektu* obejmuje rośliny gruntowe, w liczbie 137 gatunków, 1 podgatunku, 1 odmiany, 133 gatunki roślin szklarniowych, a także drzewa i krzewy o sumarycznej liczbie 514 gatunków i odmian. Razem omawiane opracowanie liczy 786 pozycji roślin gruntowych.

Już nieraz pisałem o staranności i ścisłości terminologii używanej w *Projektach*, zawsze jestem pełny podziwu i uznania za tę dokładność i wyjątkową pieczołowitość towarzyszącą wszystkim dotychczas wydanym opracowaniom *Projektu nazw roślin zielnych i drzewiastych*.

Należy jeszcze raz podkreślić, że w swoim czasie dobrze pomyślane wydanie projektów nazw, jest doskonale realizowane przez redaktora i zespół redakcyjny, co jest główną zasługą jego przewodniczącej.

Do chlubnych wydawnictw Horti Botanici Universitatis Varsoviensis należy właśnie zaliczyć ukazujące się *Projekty nazw roślin zielnych i drzewiastych*, gdyż ułatwiają pracę wszystkim, pragnąc należycie podkreślić, dosłownie wszystkim mającym do czynienia z nazwami roślin w różnych dziedzinach botaniki.

Być może, celem ułatwienia identyfikacji, należałoby umieścić obok nazw użytych zgodnie

z nową nomenklaturą, również stare, które obecnie wyszły z użytku, a dla starszego i średniego pokolenia mają niepoślednie znaczenie poznawcze, gdyż ze starymi nazwami botanicznymi, kojarzą się i wiążą się wrażenia pamięciowe.

W imieniu szerokich rzesz tych, co korzystają i będą w przyszłości korzystać zarówno z mianownictwa łacińskiego roślin, jak i z polskiego, składam całej Komisji wyrazy prawdziwego uznania.

Jakub Mowszowicz

Švarcman S. R., Filimonova N. M.: *Gasteromicety — Gasteromycetes*, Flora Sporowych Rastenij Kazachstana, t. 6, 318 s., w tekście 110 ryc. i 16 tabl., Alma-Ata 1970, Izd. „Nauka” Kazachskoj SSR, cena 2,70 rubl.

„Flora roślin zarodnikowych Kazachstanu” należy do najważniejszych radzieckich wydawnictw florystycznych. Czwarty tom tej serii wydany w 1964 r. obejmował grzyby z rzędów: *Auriculariales*, *Tremellales*, *Dacrymycetales*, *Exobasidiales* i *Aphylophorales*. Jego autorką była S. R. Švarcman, znana z szeregu publikacji poświęconych grzybom wielkoowocnikowym. Ta sama specjalistka jest współautorką szóstego tomu omawianej flory, który stanowi przegląd *Gasteromycetes* Kazachstanu.

W krótkim wstępie autorki charakteryzują ogólnie grupę *Gasteromycetes*, omawiają ich morfologię i anatomię, sposoby rozsiewania oraz pozycję systematyczną tej grupy. Następny rozdział to analiza stopnia zbadania *Gasteromycetes* w ZSRR i w Kazachstanie. Stwierdzone w badanym przez siebie obszarze wnetrzniki,

autorki dzielią na 13 grup geograficznych: kosmopolityczną, szeroko rozprzestrzenioną, umiarkowaną, pustynno-stepową, tropikalną, tropikalno-subtropikalno-pustynną, euro-północnoamerykańską, euro-indyjską, północnoamerykańsko-japońsko-afrykańską, amerykańsko-australijsko-azjatycką, amerykańsko-hawajsko-japońską, amerykańsko-azjatycko-afrykańską i australijsko-azjatycką. Z kolei omówione jest praktyczne znaczenie wnętrzników. Jak wiadomo, w grupie tej znajdują się grzyby jadalne i trujące, halucynogenne oraz lecznicze. Niektóre rodzaje tworzą mikoryzę z drzewami, mają więc znaczenie w gospodarce leśnej.

Część systematyczna składa się z kluczy do oznaczania (kolejno klucze do podklas, rzędów, rodzin, rodzajów i gatunków) oraz z wykazu gatunków. Przy każdym gatunku zamieszczona jest szczegółowa diagnoza, krótka charakterystyka ekologiczna, przegląd stanowisk w Kazachstanie oraz ogólne rozmieszczenie w ZSRR i poza jego granicami. *Gasteromycetes* są tu traktowane jako klasa i podzielone na dwie podklasy: *Exogasteromycetidae* i *Endogasteromycetidae*. System przyjęty przez autorki opiera się głównie na czeskim dziele „*Gasteromycetes* houby-břichatky“ z 1958 r. Takie ujęcie daje wnętrznikom wysoką rangę systematyczną. Pogląd ten jest raczej odosobniony. Większość autorów współczesnych zalicza wnętrzniki jako niższą jednostkę do tradycyjnej klasy *Basidiomycetes*. Palmer (1968) uważa *Gasteromycetes* za podklasę, Kreisel (1969) podobnie, inni autorzy np. Gäumann (1964), jeszcze bardziej obniżają rangę *Gasteromycetes* traktując je jako rząd (lub kilka równoległych rzędów) w obrębie klasy podstawczaków.

Klasę *Gasteromycetes* dzielią autorki na 9 rzędów. Są to: w obrębie podklasy *Exogasteromycetidae*: *Hymenogastrales*, *Gastrosporiales*, *Podaxales* i *Phallales* oraz w obrębie podklasy *Endogasteromycetidae*: *Melanogastrales*, *Nidulariales*, *Tulostomatales*, *Sclerodermatales* i *Hypocreales*.

W Kazachstanie stwierdzono dotychczas 107 gatunków zaliczanych do 40 rodzajów. W książce autorki opisują 23 nowe gatunki, w tym 8 w rodzaju *Bovista* i aż 15 w rodzaju *Tulostoma*. Gdy porównamy florę *Gasteromycetes* Polski (czy też środkowej Europy) z florą Kazachstanu, stwierdzimy tam o wiele więcej rodzajów i gatunków ciepłolubnych, w tym gatunki subtropikalne i tropikalne. Ich przykładem mogą być: *Schizo-*

stoma, *Phellorina*, *Battarea*, *Anthurus*, *Simblum*, *Podaxis*, *Dictyocephalos*, *Dictyophora*, *Chlamydopus*, *Linderiella* i in. Natomiast nie znaleziono dotychczas w Kazachstanie rodzajów endemicznych.

Książka ilustrowana jest czarno-białymi fotografiami w liczbie 108 i rysunkami kreskowymi, ilustrującymi elementy mikroskopowe (zarodniki, podstawki, włośnię itp.). Na końcu cytowana jest bogata literatura przedmiotu.

Recenzowany tom jest oryginalnym i cennym wkładem do poznania *Gasteromycetes*, ich ekologii i rozmieszczenia geograficznego na kuli ziemskiej. Można się spodziewać, że w ślad za tym opracowaniem ukażą się podobne dla pozostałych regionów ZSRR. Nas najbardziej będą interesować wnętrzniki występujące w republikach graniczących z naszym krajem.

Władysław Wojewoda

E. Knobloch: *Tertiäre Floren von Mähren*, 201 strof, 78 tablic fotograficznych. Wyd. Moravské Museum — Musejní Spolek, Brno 1969. Cena 170 Koron.

Obszerna rozprawa E. Knoblocha, wydana staraniem Morawskiego Muzeum w Brnie, zawiera szczegółowe opracowanie szczątków kopalnych roślin, a zwłaszcza odcisków liści, wydobytych przez autora w latach 1961—1965 z osadów trzeciorzędowych na Morawach. Stanowi ona zarazem podsumowanie prac, prowadzonych przez autora oraz innych paleobotaników czechosłowackich (Paulik, Bůžek, Kwaček, Opravil) nad florami trzeciorzędowymi Moraw.

W rozdziale wstępnym daje autor przegląd dotychczasowego stanu badań paleobotanicznych nad trzeciorzędem Moraw, skąd do ostatniej wojny znanych było zaledwie 12 gatunków kopalnych. Dalsze rozdziały zawierają szczegółowe opracowanie flor paleogeńskich i neogeńskich z tym, że poszczególne podrozdziały obejmują flory reprezentujące jedno piętro stratygraficzne. Ich opis rozpoczyna autor od przedstawienia położenia geograficznego (liczne mapki z dokładnym rozmieszczeniem stanowisk) i budowy geologicznej złoże oraz jego stratygrafii. Następnie

podaje opisy wyróżnionych gatunków z nawiązaniem do często trudno dostępnych prac starszych, w których dany gatunek był po raz pierwszy opisany. Przy oznaczaniu szczątków położył autor duży nacisk na ich stosunek do poznanych wcześniej form kopalnych, jak również do gatunków współczesnych. Niemal każdy gatunek jest ilustrowany na tablicach fotograficznych i rysunkami w tekście.

Sz szczególnie dużo flor wieku miocenijskiego zostało znalezionych na południowych Morawach, na południe od Brna. Są to flory należące do różnych pięter stratygraficznych, od akwitana do panonu włącznie. Flory eoceńskie i miocenijskie stwierdzono także na północnych Morawach, w okolicach Opawy i na południe od tej miejscowości.

Jedyna do tej pory znana flora górnoeoceńska, pochodząca z łupków menilitowych w miejscowości Keč na północnych Morawach, jest uboga w kopalne szczątki roślin. Piętra miocenu akwitana, torton i sarmat, są również stosunkowo słabo reprezentowane w materiale kopalnym. Natomiast obfitego materiału paleobotanicznego dostarczyły flory związane z piętrami burdygałhelwet, karpatach i panon.

Do najbardziej interesujących należą flory ze Znojma i Přímětice na południowych Morawach, reprezentujące roślinność wyraźnie suchego i ciepłego klimatu, z pogranicza burdygału i helwetu. We florach tych przeważają liście małe, całobrzegie lub słabo ząbkowane, często skórzaste. Są wśród nich elementy, które przetrwały do dziś we florze śródziemnomorskiej. Zdaniem autora, flory o wyraźnie kserofilnym charakterze, znane z różnych okresów trzeciorzędu europejskiego, świadczą o istnieniu w poszczególnych okresach geologicznych obszarów odznaczających się suchym i ciepłym klimatem.

Równie interesująco przedstawiają się liczne flory panońskie, występujące we wschodniej części południowych Moraw. Obfity i dobrze zachowany materiał kopalny umożliwił autorowi przeprowadzenie szeregu trafnych obserwacji i badań biometrycznych, których celem była próba wyjaśnienia pozycji systematycznej niektórych dyskusyjnych, a ważnych dla trzeciorzędu europejskiego gatunków (*Alnus cecropiaefolia*, *Fagus haidingeri*, *Castanea kubinyi*, *Acer vindobonensis*, *Byttneriophyllum tiliaefolium* i in.).

Szczegółowa analiza wielu flor różnego wieku, występujących na stosunkowo niewielkim obszarze, pozwoliła autorowi nakreślić obraz przemian, jakim ulegała szata roślinna w ciągu miocenu. Zaznacza się zwłaszcza wyraźna zmiana charakteru roślinności Moraw w górnym tortonie, kiedy to pojawiło się na tym obszarze wiele nowych gatunków arktyczno-trzeciorzędowych. Równie ważne jest stwierdzenie, że flory panońskie posiadają jeszcze wyraźny charakter miocenijski i swym składem gatunkowym są trudne do odróżnienia od flor sarmackich.

Rozprawa E. Knoblocha stanowi cenny wkład do poznania młodszego trzeciorzędu Europy, a zwłaszcza budowy morfologicznej i zmienności wielu gatunków kopalnych, wyróżnianych na podstawie liści. Podkreślić należy dużą przejrzystość tekstu, w którym łatwo znaleźć to, o co w danej chwili chodzi, zamieszczenie kilku obcojęzycznych streszczeń, starannie opracowanego wykazu gatunków w układzie alfabetycznym oraz bardzo obszernej literatury. Piękna strona ilustracyjna w wysokim stopniu podnosi znaczenie tej cennej publikacji.

Maria Łańcucka-Środoniowa

Martin Hanf: *Ackerunkräuter und ihre Keimlinge*. BLV. Verlagsgesellschaft München Basel Wien. Str. 347. Zdjęć kolorowych 368, zdjęć czarno-białych 295. Cena 28 DM.

Chwasty, mimo ich intensywnego zwalczania na polach i w warzywnikach przy pomocy nowoczesnych zabiegów agrotechnicznych i walki chemicznej, są ciągle jeszcze problemem w rolnictwie i mogą przynosić mu spore straty w wypadku ich większego wystąpienia.

W naszej literaturze do pozycji umożliwiających oznaczanie chwastów rolnikom należą: Mowszowicz J., 1955. *Krajowe chwasty polne i ogrodowe*. PWRiL. Warszawa; Tymrakiewicz W., 1962. *Atlas chwastów*. PWRiL. Warszawa; Domańska H. 1964. *Chwasty i ich zwalczanie*. PWRiL. Brak w zasadzie w naszej literaturze botanicznej pozycji umożliwiającej oznaczanie siewek chwastów z chwilą ich wykiełkowania. Nawet zaawansowani floryści mają trudności z określeniem

gatunków w tym stadium rozwoju chwastów. Praktyka rolnicza oraz botanicy zajmujący się fitosocjologią chwastów są zainteresowani pozycją umożliwiającą oznaczanie siewek chwastów. Praca Martina Hanfa spełnia ten postulat. Jest pierwszą pozycją w języku niemieckim dotyczącą oznaczania siewek chwastów. Według tej pozycji do chwastów polnych zalicza się w Niemczech około 300 gatunków. Tylko ponad 200 z nich ma mniejsze lub większe znaczenie jako chwasty, a 80% z nich ma znaczenie lokalne.

Ta interesująca pozycja wydana na kredowym papierze, bogato i kolorowo ilustrowana zdjęciami chwastów i ich siewek oraz szkicami i rysunkami części siewek, ich liści itp. umożliwia przy pomocy specjalnego klucza (w oparciu o kształty liścieni i pierwszych liści) tam podanego oznaczanie siewek chwastów. Dobrze wykonane zdjęcia kolorowe chwastów kwitnących i owocujących umożliwiają nawet niebotnikom rozpoznawanie ich na polach uprawnych i w warzywnikach. Dane o biologii rozwoju 215 gatunków chwastów oraz dane o występowaniu ich na terenie Niemiec są cenną wskazówką dla praktyki rolniczej.

Poszczególne działy książki również wskazują

na jej znaczenie dla praktyki rolniczej. Pierwszy z nich poza wprowadzeniem omawia pojęcia morfologiczne siewek i ich kwalifikację do grup morfologicznych. Drugi dział grupuje tabele umożliwiające oznaczenie siewek — a) 16 grup wg rozwijających się liścieni, b) 15 grup wg rozwijających się pierwszych liści. Trzeci dział dotyczy oznaczania siewek na podstawie rycin i zdjęć (2 klucze). Kolejny dział zajmuje się rozprzestrzenianiem się chwastów oraz częstością ich występowania na różnych glebach. Ostatni dział *Chwasty w obrazie i słowie* przedstawia kolorowe zdjęcia chwastów kwitnących oraz podaje najważniejsze dane o biologii poszczególnych gatunków.

Ciekawe ujęcie całości książki, dobrze rozwiązany sposób oznaczania siewek przy pomocy dwu kluczy oraz dobrze wykonane zdjęcia chwastów czynią tę pozycję przydatną dla praktyki rolniczej. Warto zastanowić się nad przetłumaczeniem jej na język polski i udostępnienie rolnikom i botanikom, zajmującym się fitosocjologią chwastów.

Paweł Szotkowski